

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "וישלח" (ובו ד' עניינים בביאור הפרשה ושני פרקי "מחשבה")

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק מ"ו "התמודדות מול האנטי"

כלפי אחד מהם והוא יעקב ולא כלפי שניהם יחד, אם כן איך תיתכן מציאות של אחווה מחברת בין שניהם?

ומון הגרייז? הלוי זייע הקשה דאמרין בגמי בסנהדרין (דף נ"ט ע"ב) 'מילה מעיקרא לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא, דכתיב 'ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחרך לדורותם' אתה וזרעך אין, איניש אחרינא לא, ואקשינן התם, אלא מעתה בני ישמעאל לחייבו? ותרצינן על זה כי ביצחק יקרא לך זרע. בני עשו לחייבו? כי ביצחק ולא כל יצחק'. מדברי הגמי מוכח דכפי שישמעאל התמעט ואינו נחשב כזרעו של אברהם, כך גם בני עשו התמעטו ואין הם נחשבים כבני יצחק וא"כ היאך אפשר להחשיב את עשו כאח ליעקב דכפי שבני ישמעאל נתמעטו יש למעט את בני עשו מאחווה?

ומון זייע ביאר יסוד החלוקה בין בחירת יצחק וחלוקתו מישמעאל, לבחירת עשו והיפרדו מעיקב, דכבר בלדת יצחק הופרד מישמעאל שלא תהיה להם שייכות כלשהי. שהרי כבר בעת שהקב"ה מבשר את אברהם על לידת יצחק הוא אומר לו 'כי ביצחק יקרא לך זרע' ביצחק ולא בישמעאל.

ברם בחירת יעקב שיהיה הוא הממשיך של יצחק ולא עשו לא נעשתה מיידיית בלידתם, דהקרא אמר כי ביצחק ולא כל יצחק, אבל אמר מי הוא הבן הנבחר.

(ולו יצויר שיהיה עשו עובד את השי"ת כיעקב תהיה הבחירה קשה ביותר, על כורחך שעד הברכות לא היה מוחלט שעשו לא יהיה הבן, שהרי מלכתחילה נתכוון יצחק לתת את הברכות לעשו הרי שהיה ראוי לברכות כבנו ממש).

רק לאחר מיכן הוברר הדבר, בעת שיצחק אומר ליעקב לפני שהלך לחרן (פר' כ"ח פס' ד') 'ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלוקים לאברהם'. ובפרש"י: את ברכת אברהם, שאמר לו ואעשך לגוי גדול והתברכו בזרעך, יהיו אותן הברכות אמורות בשבילך, ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך".

לפי זה מובן היטב חילוקו של הרמב"ן, דישמעאל אינו נחשב כאח, הואיל ונדחה תיכף משנולד יצחק ובאותו חילוק ממילא מונח גם דין בני קטורה, ברם

א) בעניין שעשו נחשב כאח ליעקב.

איתא בפרשה (פר' ל"ב פס' ד') 'וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. וכן בהמשך (בפס' י"ב) 'הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנוכי אותו פן יבוא והכני אם על בניס'.

בשני הפסוקים מודגשת אחוות עשו ליעקב, גם מצינו כן בספר דברים (פר' ב' פס' ד') 'ואת העם צו לאמור אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר ויראו מכם ונשמרתם מאד'.

וצריך ביאור בעניין, למה עשו נמנה כאח ליעקב אבינו, הרי לכאורה נקטעה השייכות של יעקב עם עשו, שהרי יעקב אבינו נבחר להיות בנו ממשיכו של יצחק וממנו יבנה עם ישראל ואילו עשו דינו כגוי לכל דבר.

והנה הרמב"ן בדברים (פר' ב' פס' ד') כתב וז"ל 'וטעם אחיכם בני עשו, שיחוס ישראל מן אברהם וכל זרעו אחים, כי כולם הם נימולים, וזה הטעם, לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (דברים פר' כ"ג פס' ח') רק בני הפילגשים ישמעאל ומדין וכל בני קטורה אינם באחווה מן הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית פר' כ"א פס' י"ב) עכ"ל.

מבואר בזה בדברי הרמב"ן דהאחווה של ישמעאל ובני קטורה איננה אחווה כי רק יצחק הוא זרעו של אברהם ולא יתר הבנים, ולעניין זה אף כבני נח אינם, שהרי בני נח האחווה היא רק על ידי אם משותפת דאין אחווה מהאב. ברם ישמעאל ובני קטורה אין להם עם יצחק אחווה מן האם ואין אחוותם מהאב נחשבת לאחווה, כלומר דלאחר שאברהם הוצא מכלל בני נח לעניין יחוס דכלפיו הוי היחוס נקבע גם מהאב.

לפי"ז צריכים ישמעאל ובני קטורה להיחשב כבני אברהם. אלא שכאן חלה הלכה כי רק ביצחק יקרא לאברהם זרע ואילו ישמעאל ובני קטורה אינם זרעו וממילא אין להם אחווה כי אין שום שייכות בין ישמעאל ובני קטורה ליצחק לא מהאב ולא מהאם.

אלא דמכל מקום תקשה, שהרי נאמר כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק, נמצא שאין אחווה בין יעקב ועשו, כי כל המשכיות הזרע שעוברת דרך האב נאמרת רק

ואילו אצל יצחק הזכירו את עשו ויעקב? ברם לפי יסוד מרן הגר"ח הדברים מיושבים היטב, כי את ישמעאל אין כל עניין להזכיר, שהרי הוא אינו נחשב כבן אברהם לעניין יחוס שהרי משעת לידתו נדחה מלהיחשב כבן לפיכך לא הזכיר כלל, אבל עשו לא נדחה מידיית וממילא נחשב הוא כבן יצחק ולפיכך יש בעניין להזכיר את שני בניו (ועיין רד"ק שם).

עוד מצינו בפר' תולדות (פר' כ"ח פס' ה') "וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו" (ורש"י כבר תמה מה בא הפסוק להשמיענו בזה וכלשון קודשו "איני יודע מה מלמדנו), ונראה דבא הפסוק לומר כאן את מהות האחוה של עשו שנותר כאח מאם, דלא תאמר שהופקע לגמרי כישמעאל דאין לו כל אחווה, לא מהאב ולא מהאם, על זה מבאר הפסוק, דכל ההפקעה היא רק מלהיחשב כזרע יצחק, אבל עדיין נותרת ביניהם אחווה מהאם, לפיכך הפעם הדגיש הפסוק שהאחוה ביניהם היא רק מהאם. לפי"ז שפיר מובן למה נחשב עשו כאח ליעקב ואילו ישמעאל אינו אח ליצחק משום כיוון, לא מהאב ולא מהאם.

ומיהו בזה גופא יש לעיין, אם נתמעט עשו כלל מלהיות בנו של יצחק, דמצינו בגמ' בקידושין (דף י"ח ע"א) בסוגיא דעכו"ם יורש את אביו דבר תורה, והביאה הגמ' לכך ראייה מהפסוק בדברים "כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר". ובגמ' הקשו בזה, ודלמא ישראל מומר שאניי כלומר אין כל ראייה מעשו שעכו"ם יורש את אביו מדאורייתא, דשאני עשו שנחשב לישראל מומר ועל כן יש לרשת את אביו כדן ישראל, ולכאורה צ"ע, דהרי מצינו שיצחק ממעט אותו להדיא בפסוק ויתן לך את ברכת אברהם כפי שהובא לעיל? אלא צ"ל דלדחיית הגמ' לא היה דיחוי בעצם היחוס רק לגבי קבלת הברכות, שעשו אינו זכאי לקבל את ברכות אברהם, וכיון שכן, יש לתמוה על הרמב"ם שלמד מהפסוק הזה הפקעה גמורה לעניין מילה ויחוס. עכתי"ד מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי שליט"א יאריך הקב"ה את ימיו ושנותיו בנעימים, משולם דוד בן אלטע הענדיל לרפוי"ש (בשיעור על החומש).

(אמר המעתיק נ"י: לא מובן לי כלל למה תמה רק על הרמב"ם והלא גם בגמ' נתבאר כי ביצחק ולא כל יצחק, וא"כ משמע שאין כל זרעו של יצחק יכול להיות נחשב? אלא מאי, כבר נתבאר שמכל מקום לא חלה ההפקעה תיכף אלא רק לאחר זמן וכל עוד לא הופקע היה כבן ממש, נמצא שבאותו זמן היה בנו של יצחק באופן גמור, וברגע שהאבות יצאו מכלל בני נח לכל הפחות לחומרא והיה להם כעין דין ישראל, חל הדין הזה גם על בניהם אחריהם, וכפי שליעקב יש דין ישראל אף לפני מתן תורה למרות שעדיין לא הייתה אומה ישראלית הוא הדין גם עשו היה עד לשעת הברור יהודי ובנו גמור, לפיכך ברגע שפקר היה דינו כישאל מומר ונתחדש בזה בגמ' שכלפי עשו באותו רגע שהיה לו דין בן זכה בהר שעיר שהיה חלק מארץ

עשו נחשב לכתחילה כאחיו שהרי הדבר היה תלוי ועומד ולא הופקע מלהיחשב כאח.

(ברם עדיין הדברים צ"ע, דאם אמנם עשו היה אחיו עד לאותה העת, ברם לאחר הברירה נתגלה כי מעתה רק יעקב יהיה הממשיך של יצחק ולא עשו, א"כ מעתה כבר אינו אח שהרי אי אפשר שיהיו ליצחק שני בנים, ומיתלא תלי וקאי מי הוא הבן הזה ועתה שהוברר הדבר למה לא אמר איגלאי מילתא למפרע, האם בכה"ג לא נאמרת ההלכה של ברירה? ואפילו אם נימא שלא, דרק היכא דהוי גילוי מילתא בעלמא [וכבר בא חכם, מהני ברירה לכו"ע] אבל כאן נעשתה ברירה באמצע [והרי זה כהגיע חכם לאחר שקיעה שאינו יכול לקנות את התחומין] מכל מקום למ"ד דיש ברירה למפרע ישאר קשה).

ומרן ז"ע ז"ע הביא דיסוד הדברים נאמרו כבר על ידי מרן הגר"ח הלוי ז"ע בביאור דברי הרמב"ם ז"ל (פר' י' מהל' מלכים הל' ז') "המילה נצטווה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר אתה וזרעך אחרך, יצא זרעו של ישמעאל שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ויצא עשו שהרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך, מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם וכז"ל עכ"ל. והקשה מרן הגר"ח למה הביא הרמב"ם את הפסוק הנ"ל והלא בגמ' בנדרים (דף ל"א ע"א) מיעטו את עשו מהפסוק "ביצחק ולא כל יצחק"?

וביאר בזה מרן הגר"ח דבאמת יש לתמוה על דברי הגמ', דמהדרשה כי ביצחק ולא כל יצחק? לא ממעטינן להדיא את עשו, רק שאין זרעו של יצחק מתקיים בשניהם אלא באחד מהם, אך עדיין אין אני יודע מי מהם, דמיתלא תלי וקאי עד לשעת הברור, רק לאחר שביד יצחק את יעקב ואמר לו ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך באותו זמן נבחר יעקב להיות ממשיכו ולהיחשב זרעו של אברהם, ואם כן באמת דברי הרמב"ם מדוקדקים היטב, דרק על ידי הדרש של ויתן לך נתקיים הדין של כי ביצחק ולא כל יצחק שממעט את עשו מחיוב המילה, אבל לולי האי טעם, יתכן שיכולתי לטעון שעשו הוא בכלל החיוב.

לפי"ז שני הדברים אמת, דבאמת אי אפשר למעט רק מויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך דעדיין אין בזה מיעוט, דרק הוא זרעו של אברהם ולא עשו, דאפשר ששניהם אמת ורק דנתקיימה בו הברכה של אברהם, אבל בכלל חיוב המילה שניהם, וגם אי אפשר למעט מכי ביצחק יקרא לך זרע לחוד, כיון שעדיין לא נתמעט עשו להדיא, רק בצירוף שני הפסוקים חל הברור כלפי יעקב ונדחה עשו.

בזה ביאר מרן הגר"ח את הפסוקים ביהושע (פר' כ"ד פס' ג' ד') "ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים". ותמה מרן מפני מה אצל אברהם לא הזכירו את ישמעאל,

רק ביצחק ולא כל יצחק, אם לא בתוספת ההיא, עכ"פ נראה בבירור שהכריע שמי שנדר מזרע אברהם ודאי שיכול ליהנות מזרע עשו שאינם בכלל, ולכאורה בכלל זה נתמעט גם זרע יצחק וגם מי שידור להדיא מזרע יצחק לא יאסר בבני עשו על פי שיטת הריב"ש, וז"פ.

ברם בשו"ת "האלף לך שלמה" להגאון רבי שלמה קלוגר זצוק"ל (יורי"ד סי' רמ"ד) הביא את דברי המדרש רבה (פרי ע"ו פ"ד) וי"אמר יעקב אלוקי אבי אברהם ואלוקי אבי יצחק הא לעשו לא? אלא הבורח בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו, ומי שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם אני מתקיים עליו. וצ"ע מה כוונת המדרש בתמיהתו ומה תירץ?

ומפרש הגאון מהרש"ק זצוק"ל דהמדרש תמה על תפילת יעקב שפונה לעזרת אלוקי אבי יצחק, דמשמע שהוא רק אביו ולא אביו של עשו, ותמוה איך פנה אליו בבקשה כאביו שיעזור לו, הלא עשו גם הוא בנו, מאי אולמיה האי מהאי? על זה מתרץ המדרש, אה"נ גם עשו הוא זרע יצחק, אבל כל הכוח והזכות לפנות לה' עם כוחו של יצחק שהקב"ה מייחד את אלוקותו עליו, זה רק אם הולכים בדרכיו ועושים כמעשיו, וכיון שעשו אינו הולך בדרכיו ולא עושה כמעשיו אין ראוי שתעמוד לו זכות זאת. מינה משמע דבאמת לא פקע שמו של עשו מלהיחשב כזרע יצחק, רק שאין לו את הזכות שאלוקי יצחק יעמוד לזכותו.

לפי"ז יתכן שתצא נפק"מ להלכה, שדווקא אם נדר מזרע אברהם מותר לו ליהנות מעשו כפי שמותר בישמעאל, אבל אם ידור להדיא מזרעו של יצחק יאסר ליהנות מעשו, דרק מזרע אברהם פקע ולא מזרע יצחק. עוד נפק"מ יש בזה לענין הנוסח שמובא במחזורים שאינו משובש, שהרי אם לא יפרט למי מהם תעמוד זכות העקידה, יהיה במשמע שאף לזרעו של עשו תעמוד זכות זו, על כן עליו לפרט שהכוונה לזרע יעקב שרק לבני ישראל תעמוד הזכות ולא חלילה להם יעוי"ש בעומק דבריו.

ולכאורה לדברים הללו אין כל מובן ומשמעות, שהרי מרגע שפקע עשו מזרע אברהם מונח ממילא שבכלל יצחק אינו, שהרי ביצחק ולא כל יצחק ומיהו אותו חלק של יצחק? יעקב, א"כ באותו ענין מונח שעשו אינו יכול להיחשב בתוכו? וא"כ איך תיתכן אפשרות כזו שעשו יחשב כזרעו של יצחק?

אם לא שנאמר כפי שהבאנו לעיל שעשו לא פקע מכלל האחוזה של יעקב כיון שלא הוברר תיכף מהלידה כישמעאל. על כן אף שנתמעט מכלל זרעו של אברהם שהרי לבסוף אינו בכלל הברכה כפי שמבאר הרמב"ם, לפיכך לשון בני אדם שמכוון שלא ליהנות מזרע אברהם כולל את עשו שכבר פקע מכלל הברכה, אבל מכלל זרע יצחק לחלוטין לא פקע, כיון שאם נותר שם אחווה כלפי יעקב על כרחך שהפקיעה לא הייתה

ישראל והוריש לו יצחק כוח זה וכיון שכבר זכה בו עוד לפני שעת ההפקעה והוריש זאת לבניו אחריו.

ברם עדיין הדבר תמוה מכמה צדדים, תינח הוא, אבל זרעו אחריו היאך ירשו את הר שעיר הלא הם ודאי עכו"ם וא"כ נמצאו בני עשו יורשים את עשו אף שהם גויים גמורים ויורשים את אביהם דבר תורה, הרי לנו שגוי יורש את אביו? עוד יש לתמוה, הרי יצחק לא יכול להוריש לעשו את שעיר רק לאחר מיתתו, שהרי אין דין ירושה מחיים, וכיון שבשעה מיתה כבר הוברר עשו עצמו שאיננו ממשיכו א"כ לא הייתה לו לזכות, דמה שהיה ישראל מומר זה היה עד לשעת ההפקעה, אבל לאחר ההפקעה ודאי שכבר אינו נחשב בנו, ואם כוונת הגמ' שעשו ובניו נותרו יהודים ומעולם לא נתמעטו מדין ירושה, א"כ למה נאמר כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל זרעו והלא לבסוף כל זרעו יש להם דין ירושה ובנים, וצ"ע.

עוד יש לתמוה בדברי הגר"ח, היאך נאמר שישמעאל מעולם לא היה בנו של אברהם, והלא בניסיון העקידה (פרי כ"ב פס' ב') נאמר וי"אמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק וגוי ובפרש"י ז"ל: את בנך, אמר לו שני בנים יש לי, אמר לו את יחידך, אמר לו, זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת, אמר לו, את שניהם אני אוהב, אמר לו, את יצחק"י. מקור דברי רש"י הוא מגמ' בסנהדרין (דף פ"ט ע"ב). ולכאורה אם נאמר שישמעאל נדחה מלהיות בנו לגמרי מרגע הולדתו של יצחק ומעולם לא חל עליו שם בן אברהם וכפי שנתבאר לעיל א"כ לא היה צריך לאברהם להיות צד ספק, על מי נתכוון הקב"ה, שהרי אמר לו לקחת את בנו ומי הוא בנו רק יצחק, דישמעאל אמנם יצא מחלציו, אבל דין בן אין לו ולא כלפיו קאי הקריאה, וצ"ע, אשמח לקבל ישוב הולם)

(ב) האם יש מקום להחשיב את עשו כזרעו של יצחק.

בתשובות הריב"ש (סימן ל"ח) דן המחבר זי"ע, האם יש מקום לנוסחא שנשתרבה במחזורים וועקידת יצחק היום לזרע יעקב תזכור" או שהנוסח הנכון לומר "לזרעו תזכור".

שהרי אמרו במשנה בנדרים (ל"א ע"א) "שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר בעובדי כוכבים". והקשו, והאיכא ישמעאל? כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב, והאיכא עשו? ביצחק ולא כל יצחק. נמצא שמכלל זרע אברהם נתמעטו ישמעאל ועשו, מה הוא העניין לומר את 'לזרע יעקב' שהרי מובן שזרעו של יצחק הוא יעקב לחוד. ע"כ מי שמשנה בנוסח משנה מנוסח הברכה שטבעו חכמים.

הריב"ש מביא אחרי כן את דברי הרמב"ם שהזכרנו לעיל שממעט מהפסוק ויתן לך את ברכת אברהם' ואין ברור לי כ"כ מה כיון בתוספת, אם רצה לומר כפי המהלך שהבאנו לעיל שבעצם המיעוט אינו מונח

ג) מקור מנהג אשכנז שכל אחד מבני הבית מדליק נר חנוכה

כידוע מנהג בני אשכנז שכל אחד מבני הבית הזכרים מדליק נרות חנוכה בעצמו, ומדליק בלילה הראשון נר אחד ומוסיף והולך, וכמו שכתב הרמ"א או"ח סי' תרע"א ס"ב: "וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (רמב"ם) וכן המנהג פשוט", ומבואר מדבריו שמנהג זה הוא כשיטת הרמב"ם, וכ"כ בדרכי משה הארוך שם שכן נראה מדברי הרמב"ם, וכ"כ בהגהות המהרש"ל על הטור שם שהמנהג כדעת הרמב"ם.

ובשו"ת גליא מסכת או"ח סי' ו' (דף פ' ע"ב) האריך לתמוה על פסק זה של הרמ"א, ובתחילת דבריו כתב: "ונתתי אל לבי לעיין בסוגיא הנ"ל וראיתי שדברי הרמ"א תמוהין מאוד ואין לו מקום סמיכה לדבריו מדעת הרמב"ם בזה, והרמ"א סיים וכן המנהג פשוט כו' ובאמת שעל סמיכות דברי רמ"א כן עמא דבר לנהוג כך, וסמיכות רמ"א הוא על שיטת הרמב"ם, אבל עיינתי על אמיתות הדבר שמעולם לא כיון הרמב"ם לזה הסברא שהעלה רמ"א בשמו".

ותורף השגתו היא, שברמב"ם מבואר להדיא שבעה"ב בלבד מדליק נרות כמספר כל בני הבית, ולא כל אחד מדליק, שהרי זה לשון הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד (ה"א וה"ב): "והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד, כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות".

וכתב הגליא מסכת שגם בתוס' שבת כ"א ע"ב ד"ה והמהדרין מוכח שפירשו "נר לכל אחד ואחד" כהרמב"ם, שכתבו שם: "נראה לר"י דבית שמאי ובית הלל לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני אדם בבית", ואם כל אחד מדליק לבדו מה הקשו, הא ודאי דאיכא היכרא שפיר, אלא ודאי ס"ל שאחד מדליק עבור כולם, וכן מוכח להדיא מלשון התוס'.

מוחלטת, ועדיין נשאר בגדר בנו של יצחק, ואף שאיננו בכלל נימולים, שהרי ברית המילה נאמרה לזרע אברהם, ואינו בכלל נדרים, שהרי נדר להדיא רק מזרע אברהם, אבל אם כיון בדבריו לומר "זרע יצחק" שהוא לכאורה מיותר, דמה הייתה כוונתו בדגש והלא יכול היה לומר זרע אברהם וממילא היה מותר בכל אומות העולם כולל עשו, אלא יתכן שאדרבא, לפיכך הרחיב בלשונו לומר זרע יצחק, דמשמע שבא לכלול גם את עשו ולכן יש מקום לדון דאפשר שבנדר מזרע יצחק יאסר בעשו, ולזה צירף הגאון ז"ל את ביאורו בדברי המדרש, דלכאורה יש בזה השגה עצומה על דברי הריב"ש ז"ל.

ברם יש להבין, דלכאורה לפי דברי מרן הגר"ח שהבאנו לעיל תיכף לאחר הברכה שבירך יצחק את יעקב נעשה הבירור שרק הוא זרעו, כפי שנתבאר ברמב"ם, אי"כ למה לא פקעה בפועל האחוה, שהרי מעתה הוברר כי ביצחק ולא כל יצחק, אינו מכיל מעתה את עשו אלא קאי רק כלפי יעקב, במה יחשב עוד כזרע?

בפרט שלפי ביאור מו"ר הגרמ"ד שליט"א הוברר שכל האחוה היא רק מצד האם שנותרו שניהם בני רבקה, מה לכל זה עם יצחק? ובדברי המדרש רבה משמע שעשו נותר עדיין זרעו רק שלא תעמוד לו זכות אלוקי יצחק כי אינו בוחר בדרכי אבותיו. וצ"ע.

(במאמר המוסגר יש להבין את קושית המדרש [לפי ביאור הגרש"ק] שמהיכיל תיתי שתעמוד זכות יצחק ליעקב ולא לעשו שהוא גם כן בנו, והרי יעקב בא גם מכוח הבטחת השמירה של הקב"ה שהבטיחו כשנגלה אליו בהר המוריה, אלא מאי צ"ל דחשש שמא נתלכך בחטא כפי שאומרת הגמ' בברכות דף ד' ע"א והביא זאת כאן בפרש"י, אי"כ לא כ"ש שעשו שמלוכלך מכף רגל ועד ראש בעבירות חמורות כרציחה עריות וע"ז ודאי שלא תעמוד לו זכות יצחק?

ואולי י"ל דאם היו שווים בכוחם ובמספרם דהיה זה מאבק שקול ויתכן שעל פי דרך הטבע ינצח יעקב, ככה"ג לא היה ליעקב לחוש כלל מעשו, כיון שיפה כוחו שבא עם ההבטחה של הקב"ה מעשו שאין לו את ההבטחה הנ"ל ורק יש לו את זכות יצחק. אבל במלחמה בה הרבים הם לציזו של עשו ועל פי דרך הטבע עשו נוצח לזה צריך הוא לרחמים מרובים, חושש יעקב שההבטחה של הקב"ה איננה ערובה של ממש, שמא נתלכך בחטא.

ולפיכך הוא זקוק גם לזכות יצחק, ובלי זה לא יועיל. ועל זה שואל המדרש, וכי במה בטוח יעקב בכוח זכות יצחק יותר מעשו והלא שניהם אחים הם? ע"ז מיישב המדרש שאין מקום לזכות יצחק במקום שאין הולכים בדרכי האבות, ועל כן זכות יצחק תעמוד רק ליעקב ולא לעשו ודו"ק).

הרי שפירש שההידור הוא שכל אחד ידליק בעצמו ולא שבעה"ב ידליק עבור כל אחד, וכן מוכח מלשונו של **המהר"א מפראג** שהובא בדרכי משה או"ח ריש סי' תרע"א, שכתב: "ועוד דמאחר שמדליקין בפנים **כל אחד יוכל להדליק** במקום מיוחד ולא בעי להדליק כולן בטפח הסמוך לפתח, וניכר הנרות **שמדליק כל אחד ואחד**", הרי להדיא שהמנהג היה שכל אחד הדליק בעצמו.

וכן מוכח ממה שכתב בשו"ת **מהרי"ל** סי' קמ"ה: "נר חנוכה נהוג בכל דוכתא שכל אורחים ובחורים מדליקין אע"ג דמדליקין על כל אחד ואחד בביתו, ושמא בימי ר' זירא דלא היו מדליקין אלא על פתחי חצירות והבתים אין לחוש, אבל השתא דהכירא לבני הבית מי מפיס להכיר אם הוא נשוי או לא, **ולהאי דנהוג האידנא להדליק נר כל אחד ואחד** ודלא כמו שפסק ר"י דיותר הידור בנר איש וביתו ולהוסיף, א"כ אתו למחשדא, ומשום ברכה לבטלה אין כאן כיון דאין רוצה לצאת בשל אשתו ממילא חל חיובא עליה", (הובאה תשובה זו גם בספר מהרי"ל הלכות חנוכה), הרי להדיא דנהוג שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק, דאל"כ איזה חשד יש, וגם הלשון "להדליק נר כל אחד ואחד", מוכיח כן.

וכן בתרומת הדשן סי' ק"א כתב: "שאלה. אכסנאי שהוא נשוי רשאי הוא להדליק בברכה חוץ לביתו או לאו. תשובה... אמנם **מטעם מהדרין אפשר ויתכן שפיר דמי להדליק בברכה כה"ג**, דכי **היכא דיש הידור בנר לכל אחד בבית אחד ה"נ יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בשני מקומות**", הרי להדיא שפירש דנר לכל אחד היינו שכל אחד מדליק בעצמו, וכן בלקט יושר (מנהגי התה"ד שנכתבו ע"י תלמידו) עמ' 151 כתב: "והוא מדליק בתחילת הלילה... אבל הבחורים **ושאר בני ביתו היו מדליקין** כשרוצים לאכול", הרי להדיא שכל אחד מבני ביתו הדליק בעצמו.

הרי לנו שכך היה המנהג הפשוט כבר בימי המהרי"ל והתה"ד, שהיו תלמידי תלמידיהם של הראשונים, וכל מנהגיהם היו על פיהם, וא"כ גם אם אין למנהג זה ראיה מהרמב"ם מ"מ ודאי יסודתו בהררי קודש בשיטותיהם של קדמונים אחרים, וברור שאילו ידע זאת הגאון הגליא מסכת לא היה כותב על מנהג זה מה שכתב, אך מ"מ עדיין ראוי לנו לחפש אחר מקור המנהג.

נראה דמקור המנהג בשיטת הראב"ה ומהרי"ח

והנה כתב הראב"ה מסכת שבת סי' קצ"ט: "וקרוב הדבר בעיני דאכסנאי משתתף בפריטי

"כשמוסיף והולך או מחסר", ולא "כשמוסיפין או מחסרין", הרי שרק אחד מדליק, וכן מוכח להדיא מלשונו "אבל אם עושה נר לכל אחד", דהיינו שאחד עושה נר עבור כל אחד ולא שכל אחד עושה נר לעצמו, וע"ש שהאריך עוד בטוב טעם להוכיח כן מהתוס' בכמה מקומות, וכתב: "ולא ידעתי אנה מצא רמ"א מקור לדין זה שכל א' ידליק בפני עצמו".

ועוד הקשה הגליא מסכת דברמב"ם מפורש שצריך להדליק כמנין כל אנשי הבית בין אנשים בין נשים, ולמה הנהיג הרמ"א שרק הזכרים מדליקים נר חנוכה, ובסיום דבריו כתב: "ולפי הנתבאר יש לחוש לברכה לבטלה מה שכל א' מבני בית מברך בפני עצמו".

ובספר ארחות רבינו כתב בשם מרן החזו"א שמסתבר כמו שכתב הגליא מסכת בדעת הרמב"ם, אמנם אין לשנות מהמנהג שנהגו העולם.

ויש להוסיף, שמלבד התוס' והרמב"ם מוכח כן בעוד הרבה ראשונים שבעל הבית מדליק עבור כולם: **בסידור רס"ג** כתב: "והמהדר ישים נר לכל נפש מאנשי הבית", וברש"י שבת כ"א ע"ב כתב: "והמהדרין. אחר המצות עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית", ולא כתב "כל אחד ואחד עושה נר לעצמו", ובריטב"א ובר"ן שבת כ"א ע"ב ג"כ כתבו כדברי התוס' שאם יהיה נר לכל אחד ומוסיף והולך לא יהיה היכר, ובמאירי שם כתב "נר לכל אחד ואחד **לפי מנין בני ביתו הגדולים**", ובתניא רבתי סי' ל"ה כתב: "מצות נר חנוכה מדליק נרות כנגד כל בני הבית, ולפחות נר אחד לכולן", ובפסקי ריא"ז כתב: "והמהדרין נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, **אבל על הקטנים נראה בעיני שאינו מדליק**".

ובטרם נבאר את מקור המנהג, תחילה יש לציין שמש"כ הגליא מסכת בתחילת דבריו כדבר פשוט שמנהג זה נתפשט על ידי הרמ"א, ונהגו כן רק על סמך דבריו, במחכ"ת אין זה נכון כלל, אלא כך היה המנהג הפשוט עוד לפני שכתב הרמ"א את הדברים הללו, וכמו שכתב הרמ"א "וכן המנהג פשוט", וכ"כ בדרכי משה שם שכן המנהג.

ולא רק הרמ"א כתב שכן המנהג, אלא כך העיד גם בן דורו הגדול **המהרש"ל** בהגהותיו על הטור שם, וכן מוכח מדבריו בשו"ת מהרש"ל סי' פ"ה שכתב: "חתן האוכל בבית חמיו אם יש יכולת בידו אפילו ישן בבית חמיו לא ישתתף אלא **ידליק לעצמו משום המהדרין** שהרי הוא איש וביתו",

המהדרין, אך למה איננו עושים גם כמו המהדרין, ולכן נראה יותר דס"ל כמו שנתבאר בדעת הראב"ה, שההידור של נר לכל אחד ואחד, הוא שכל אחד ידליק בעצמו.

וממה שמהרי"ח כתב כן בפשטות, ולא הוצרך לבאר את שיטתו בזה, מוכח קצת שפירוש זה היה רווח באשכנז בזמנו, ועל כן לא נחשב אצלו כחידוש, וא"כ יש רגלים לדבר שמלבד הראב"ה והמהרי"ח היו עוד הרבה מחכמי אשכנז סברו כשיטה שלישית זו.

וכשיטה זה מבואר להדיא **בתשובת רב שר שלום גאון** (תשוה"ג הלכות פסוקות סי' קל"ב ותשוה"ג שערי תשובה סי' רל"ד וגאוניקה עמ' 343), שכתב: "וששאלתם אנשים הרבה בחצר אחת חייב כל אחד ואחד בנר חנוכה או משתתפין כולן בנר אחת, שורת הדין אם משתתפין כולן בשמן יוצאין כולן בנר אחד אבל מי שרצה לחבב ולהדר את המצוה כל אחד ואחד מדליק נר לעצמו, דתנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד".

הרי להדיא שרש"ש גאון פירש ד"המהדרין נר לכל אחד ואחד" היינו שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו, וא"כ לפי שיטתו ודאי שהמהדרין מן המהדרין מדליקין כל אחד נר אחד ביום הראשון ומוסיף והולך כל יום וכמנהג אשכנז, ולא כשיטת הרמב"ם שבעה"ב מדליק לכולם, כי כל ההידור של נר לכל אחד ואחד הוא רק שכל אחד ידליק בעצמו.

ואמנם למעשה גם באשכנז נהגו בזמן הראשונים כשיטת התוס', כמו שכתב המהרי"ח עצמו, וכן כתבו המרדכי והאגודה ופסקי ר"מ קלויזנר והטור סי' תרע"א, אך זו היא באמת קושיית המהרי"ח הנ"ל, ותירץ: "טעמא שלא יאמרו הגוים שעושין כשפים בשביל שאין רואין בכל בית בשוה".

אמנם האגודה פ"ב דשבת והמרדכי שבת סי' ע"ר כתבו דהטעם שלא מדליקים נר לכל אחד ואחד הוא כדברי התוס' שאם כן לא יהיה היכר שייסברו שכך בני אדם יש בבית, ויש לבאר את דבריהם כמ"ש הד"מ ריש סי' תרע"א בשם המהר"א מפראג, שבזמנם שהדליקו על הפתח הסמוך לרה"ר לא יכל כל אחד להדליק את נרותיו במקום מיוחד, כי היה צריך להדליק בטפח הסמוך לפתח, ולכן אם כל אחד היה מדליק לא היה היכר למנין הימים.

לנר של שבת כמו לנר של חנוכה אם לא מדליקין עליו בגו ביתיה, אם מוסר לו בעה"ב ביתו בחנם, ואם ב' בעלי בתים דרים ביחד דמי להא דתניא **והמהדרין נר לכל אחד ואחד, וכל שכן [לשאינן קרויין] בני ביתו**, עכ"ל, דהיינו, שאם שתי בעלי בתים דרים יחד באותו בית, מעיקר הדין די בנר אחד לשניהם, אך ראוי שכל אחד ידליק נר של שבת, ודימה זאת הראב"ה לנר חנוכה דאמרין "המהדרין נר לכל אחד ואחד".

ולפי שיטת התוס' והרמב"ם הרי פשוט שאין שום ראייה מנר חנוכה לנר שבת, דהא זהו דין מיוחד בנר חנוכה שהמהדרין מדליקין נרות כמספר בני הבית, אך בנר שבת לא נזכר בשום מקום בגמרא ובפוסקים שהמהדרין מדליקין נר לכל אחד ואחד, והראב"ה עצמו כתב לעיל באותו סימן שנהגו להדליק רק ב' נרות.

אלא מוכח להדיא שהראב"ה סבר שההידור של נר לכל אחד ואחד אינו דין השייך דוקא לנר חנוכה אלא הוא דין השייך בכל המצוות, שהמהדרים ומחבבים את המצוות מקיימים את המצוה בעצמם ולא יוצאים ע"י אחר, (וכמו שנביא להלן מתשובת רב שר שלום גאון).

ונראה שכן היא גם דעת המהרי"ח (רבינו יחזקיה ב"ר יעקב ממיידבורג מגדולי אשכנז בזמן המהר"ם מרוטנבורג, מובא כמה פעמים בתוס' בשם "מורי דודי", וכן מובא הרבה במרדכי והגהות אשרי ושאר ראשונים), דהנה בפסקי מהרי"ח שבת כ"א ע"ב כתב: **"וא"ת למה אין אנו עושין כמו מהדרין שפירושו נר אחד לכל אחד מבני הבית, טעמא שלא יאמרו הגוים שעושין כשפים בשביל שאין רואין בכל בית בשוה"**.

והנה לפי שיטת התוס' (שהמהדרין מן המהדרין מדליקין נר אחד בכל בית ומוסיף והולך) קושייתו לא מובנת כלל, דהא ודאי עדיף לעשות כמו המהדרין מן המהדרין, ועל כרחך דהמהרי"ח סבר דהמהדרין מן המהדרין עושים את שני ההידורים יחד, גם שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק, וגם מוסיף והולך, ועל כן הוקשה לו שפיר, למה אנו עושים רק את ההידור של מוסיף והולך, ולא עושים את ההידור של נר לכל אחד ואחד.

אמנם לא נראה לומר דס"ל כשיטת הרמב"ם, כי לפי שיטת הרמב"ם לא היה לו לומר "למה אין אנו עושין כמו מהדרין", כי לשיטת הרמב"ם מי שעושה כשיטת התוס' אינו עושה לא כמהדרין וגם לא כמהדרין מן המהדרין, אך מלשון המהרי"ח משמע דאמנם אנו עושים לגמרי כמו המהדרין מן

סברו הראשונים שמהם נובע מנהגינו שכל אחד מדליק, וא"כ לכאן המדליק בחלון או בפנים כאשר אחד מבני הבית הדליק בחוץ יש בזה חשש ברכה לבטלה, וצע"ג מנהג העולם שלא נוהגים כן.

ונראה שכן מוכח גם ממש"כ בחי' החת"ס שהטעם שנשים לא מדליקות הוא משום שבזמן הגמ' היו מדליקים בחוץ, והנשים לא הדליקו משום כל כבודה בת מלך פנימה, ולכאן עדיין קשה למה לא הדליקו הנשים בפנים, ומוכח דסבר דאם חלק מבני הבית מדליקים בחוץ שוב אין מצוה להדליק בפנים, אך כמובן לא הגעתי להוראה ובאתי רק להעיר לב המעיינים.

***

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

(ד) איסור גיד הנשה ולמדין קודם מתן

תורה

א בפרשת השבוע מתואר ששרו של עשו הכה את יעקב ברגלו, וכלשון הפסוק (בראשית לב, כה - כו): "וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר. וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהֶאָבֵקוֹ עִמּוֹ". כתוצאה מענין זה נאסר על ישראל לאכול את גיד הנשה, וכלשון הפסוק (שם, לג): "עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׂה".

[בדרך אגב, אציין שמלשון הפסוק נראה שהמלאך נגע ליעקב ברגל אחת, ובזוהר הקדוש נראה סתירה בזה, שבמקום אחד (בראשית כא, ב) כתב שהפגם היה בנצח, כלומר ברגל ימין [מכאן ולהלאה והוא צולע על ירכו, דא איהו נצח ישראל]; ובמקום אחר (בראשית כו, ב) כתב שהפגם היה בהוד, דהיינו ברגל שמאל [הוד שוקא שמאלא דעלה אתמר ליעקב והוא צולע על ירכו]. ורבינו האר"י הקדוש (ליקוטי תורה וישלח, טעמי המצוות מצות גיד הנשה) ביאר ענין זה שאצל הזכר [זעיר אנפין] נפגם הנצח, ואצל הנקבה [מלכות] נפגם ההוד, וזה היה הפגם הגדול יותר, ועל כן נאסרו באכילה שני גידי הנשה, הן של

אמנם קרוב לזמן המהרי"ל התחילו לנהוג שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו, ונראה דהוא משום מה שכתב המהר"א מפראג שם שבזמנינו שמדליקין בבית החורף מודים התוס' שכל אחד יכול להדליק כי היכר הוא רק לבני הבית והם יודעים כמה בנ"א יש בבית, וגם שם א"צ להקפיד על טפח סמוך לפתח וכל אחד יכול להדליק במקום מיוחד, ויש היכר, (ועי' ד"מ סי' תרע"א סק"ט ובהגה לשו"ע שם ס"ז), ונראה ששינוי זה החל קרוב לדורו של המהרי"ל (וגם רבו המהר"ש הדליק בפתח בית החורף, כמ"ש בשו"ת מהרי"ל הנ"ל), וכנראה נהגו כן מחמת סכנת הפורעים הגוים, ואז גם לא היה חשש מהגוים שיאמרו שהם כשפים.

למה מנהג האשכנזים בימינו שכל אחד מבני הבית מדליק

ולפי זה לכאורה מתעוררת קושיא גדולה על מנהג האשכנזים בימינו, שכיום הרבה מהאשכנזים בארץ הקודש נוהגים להדליק בחוץ כדינא דגמרא, ומ"מ נוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק, ולפי מה שנתבאר לכאורה בימינו היה צריך לחזור ולנהוג שרק בעל הבית מדליק כפי שנהגו בני אשכנז בזמן הראשונים, וכן קשה על אלו שנוהגים להדליק בפנים סמוך לפתח הפונה לרה"ר, שהרי הראשונים שנהגו כן נהגו מטעם זה שרק בעה"ב מדליק כדי שיהיה היכר, וא"כ לכאורה גם היום צריך לנהוג כן.

אמנם החילוק פשוט, שבימינו מקובל שיש לכל אחד מנורת חנוכה ("חנוכיה") נפרדת, וכך יש היכר מובהק למנין הימים, אך בימיהם לא היה לכל אחד מנורה לעצמו מחמת העניות, וגם מי שהיתה ידו משגת לקנות מנורה מיוחדת לכל אחד ואחד מבני ביתו, לא היה בזה שום תועלת, כי גם על הנרות שבאותה מנורה יכלו לחשוב שהם עבור כמה בני אדם, כדאיתא בשבת כ"ג ע"ב שר שיש לו שתי פיות וכן קערה שיש בה כמה פתילות עולין לכמה בני אדם, וממילא עדיין לא היה היכר למנין הימים, אך היום כיון שמקובל בכל ישראל שכל אחד מדליק במנורה נפרדת לא יבואו לחשוב כן.

ולפי דברי המהר"א מפראג נמצא לכאורה **חידוש גדול לדינא**, שאם אין מקום לכולם להדליק בטפח הסמוך לפתח, אין טעם שחלק מבני הבית ידליקו בחלון או בתוך הבית, דהרי הראשונים נהגו מחמת זה שרק בעה"ב מדליק סמוך לפתח והשאר לא מדליקים כלל, ולפי דברינו מוכח שכך

שאר השבעה ימים אינו דין תורה, אף על פי שנאמר בתורה ויעש לאביו אבל שבעת ימים ניתנה תורה ונתחדשה הלכה ומשה רבינו תקן להם לישראל שבעת ימי אבלות ושבעת ימי המשתה".

ובאמת שיסוד דבריו של הרמב"ם מבואר בירושלמי (מועד קטן פ"ג ה"ה) שאין למדין מקודם מתן תורה, כלומר שאין ללמוד דין ממה שעשו אבותינו קודם מתן תורה.

ומצינו יסוד זה גם בתלמוד בבלי בג' מקומות: א. בגמרא (יומא כח, ב) דנה הגמרא מתי זמן תפילת שחרית, ומבארת הגמרא שתפילתו של אברהם היתה בזמן השחרת הכתלים, ומקשה הגמרא כיצד ניתן ללמוד מאברהם אבינו. וביארו רבינו חננאל והערוך (ערך שחר) ששאלת הגמרא היתה שאי אפשר ללמוד מקודם מתן תורה. ב. הגמרא (סנהדרין מו, ב) דנה באריכות מנין יודעים על מצוות קבורה, ומבואר שם שאין להוכיח מקבורת האבות, לפי שאולי זה היה מנהג בעלמא. ג. וכן מצינו בגמרא (שם טו, ב) שמסתפקת על שור סיני [כלומר שור שעלה להר סיני בזמן מתן תורה] בכמה נידון, ומבואר שם בגמרא שנקודת הדין היא האם למדים שעה מדורות או לא.

ב. והנה מצינו מקומות רבים שחכמים למדו דברים מקודם מתן תורה. וצריך ביאור מהו הגדר בדבר זה.

והנראה לומר שיש לחלק בין סוגי הלימודים. דברים שהם מנהגים ודרך ארץ, או דברים שהם אסמכתאות רמזים וגילויי מילתא, אותם ניתן ללמוד מקודם מתן תורה, ועליהם לא נאמר הכלל שאין למדים מקודם מתן תורה. ועל כן ניתן ללמוד שאין מערבים שמחה בשמחה, ושעושים לחתן שבעת ימי משתה מהפסוק (בראשית כט, כז) מלא שבוע זאת, וכמו שמבואר בירושלמי (מועד קטן פ"א ה"ז), והובא ברש"י על אתר.

ועל כן אפשר ללמוד את סברת ר"ת (קידושין נב, א) שהמקדש בתו בסתם, כוונתו לגדולה, מלשון הפסוק

ימין והן של שמאל. ויעויין בדבריו (שער הגלגולים, הקדמה לג) שביאר ששמואל הנביא תיקן את הפגם שקרה בנצח; ובמקום אחר (פרי עץ חיים, שער חנוכה פרק ד; סידור קול יעקב כוונות חנוכה, דף קסו, א) כתב שמתתיהו תיקן את הפגם שארע בהוד. ועל דרך דרוש אפשר לומר שעל כן השאילתות כתב את דיני חנוכה בפרשת וישלח, אף על פי שחנוכה אינו יוצא לעולם בפרשת וישלח. עוד אציין לדברי הזוהר הקדוש (פרשת וישלח דף קע, ב) שכתב שאותו גיד הנשה מכוון כנגד תשעה באב, ועל כן כל האוכל בתשעה באב כאילו אוכל מגיד הנשה. ובביאור ענין זה יש הרבה מה לדון. ואין כאן מקומו].

והנה הרמב"ם בפירוש המשניות (חולין פ"ז מ"ו) כתב: "ושים לבך לכלל הגדול הזה המובא במשנה זו והוא אמרם מסיני נאסר, והוא, שאתה צריך לדעת שכל מה שאנו נזהרים ממנו או עושים אותו היום אין אנו עושים זאת אלא מפני צווי ה' על ידי משה, לא מפני שה' צוה בכך לנביאים שקדמוהו, דוגמא לכך, אין אנו אוכלים אבר מן החי לא מפני שה' אסר על בני נח אבר מן החי, אלא מפני שמשא אסר עלינו אבר מן החי במה שנצטווה בסיני שישאר אבר מן החי אסור. וכן אין אנו מלים בגלל שאברהם מל את עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שה' צונו על ידי משה להמול כמו שמל אברהם עליו השלום, וכן גיד הנשה אין אנו נמשכים בו אחרי אסור יעקב אבינו אלא צווי משה רבינו, הלא תראה אמרם שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני, וכל אלה מכלל המצות".

כלומר שאיסור גיד הנשה אינו בגלל הפסוק שנאמר בפרשת השבוע הזו, אלא בגלל ציווי משה רבינו בהר סיני שהזהיר על זה.

וחזר ושנה ענין זה בחיבורו (אבל א, א): "מצות עשה להתאבל על הקרובים, שנאמר ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה', ואין אבלות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד שהוא יום המיתה ויום הקבורה, אבל

אחים אנחנו לא נאמר בסיני. ו"ל כיון דילפינן כבר בחד דוכתא דשמה שחיטה כגון באותו ואת בנו משום דהוי שחיטה משחיטה קסבר רבי מאיר יש לנו לומר בכל מקום" [ומכאן תמיהה יוצאת על הפני משה (סנהדרין פ"א הלכה ד) שכתב שאין למדים גזירה שווה מלפני מתן תורה. וכן תמה עליו בהגהות עיתים לבניה (על ספר העיתים אות קסה עמוד 237-238, אות ט)].

והסברא בזה היא שלימוד גזירה שווה מתבסס על דמיון בין שני מילים זהות, ודין שנאמר באחת מהמילים הללו מלמד על חברו, וממילא לא שייך לומר שכיון שאחד מהמילים הזהות נאמר לפני מתן תורה אי אפשר ללמוד ממנו, שהרי הכל אותה תורה.

ובעל כרחך שדברי הירושלמי נאמרו רק על דינים וחידושי הלכות, וגם כלפיהם ניתן לחלק בין מנהגים של האבות או ציוויים שציוו, או סיפור דברי הימים של האבות, שכלפיהם נאמר הכלל שאין למדים לפני מתן תורה, ובפרט היכן שיש מקום לחלק מסברא, כמו באבלו של יעקב, שאפשר לחלק ולטעון שיעקב היה אדם חשוב ועל כן עשו לו אבל כזה.

אבל דברים שדיבר ד' אל האבות, ניתן ללמוד מדיבורים אלו אף שנאמרו קודם מתן תורה [וכמו הלימוד שצריך הבחנה ג' חדשים בין בעל ראשון לבעל שני (יבמות מב, ב) שנלמד מדברי ה' לאברהם] ויעויין בבית שמואל (אבן העזר יג, א)].

ד. ואמנם גם אחרי חלוקה זו אין כלל זה ברור כל צורכו, שהלא מצינו דברים הנלמדים מלפני מתן תורה, ואינם מדברי ה' לאבות, ואינם מנהגים או לימודים. ונפרט את חלקם: שעבוד ערב (ב"ב קעג, ב) הנלמד מדברי יהודה ליעקב אבינו. נידוי על תנאי שצריך הפרה (מכות יא, ב). עולה טעונה כלי (זבחים צז, ב). איסור השחתת זרע (נדה יג, א) הנלמד ממינת ער ואונן [ובענין זה נחלקו הראשונים אם זהו דרשה גמורה או רק אסמכתא. ויעויין בשו"ת פני יהושע (חלק ב סימן מד), ובתורת חסד (חלק ב סימן

(בראשית שם, כו) לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה [ובשני לימודים אלו, אין הלימוד מעצם דברי לבן, אלא מכך שיעקב שתק והסכים לדבריו. וכן צריך לבאר בדברי המהרש"א (ב"ב טז, א) שהקשה כיצד אברהם אבינו לא הסתכל על שרה לפני שנשאה ועבר על דברי חז"ל (קידושין מא, א) שאסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה. שכוונתו לשאול היאך התורה ציינה את העובדה שהוא לא ראה את אשתו קודם נישואיו, והלא לפי חז"ל אדם צריך לראות את אשתו לפני שמתחתן עמה.

וראה ברמב"ן ויצא (בראשית כט, כז) ובהערת הרח"ד שעוועל שם שציין לדברי השואל ומשיב (מהדורה ד, א, מח) שהעיר על דברי הרמב"ן שלגבי אבלות כתב הירושלמי שאין למדים מקודם מתן תורה, וא"כ יוצא שיציבא בארעא וגירא בשמי שמיא, שמיוסף הצדיק לא לומדים הלכות, ואילו מלבן הרשע לומדים דינים. ולבסוף הביא בשם היפה תואר (ויחי, ז) שמחלק בין מצוה, שאין למדים מקודם מתן תורה; לבין ענין מוסרי, שאת זה לומדים מקודם מתן תורה].

וכן מיושב היאך ניתן ללמוד מיוסף שבשני רעב אסור לשמש מיטתו (תענית יא, א), וכן שמשנים מפני השלום (יבמות סה, ב), וכן שזריזים מקדימים למצוות (פסחים ד, א), וכן נתינת יב חודש בין אירוסין לנישואין (כתובות נז, ב).

ג. וישנם לימודים שהם גזירה שווה או פירושי מילים, שגם בהם ניתן ללמוד ולדייק אף מקודם מתן תורה. כמו הלימוד של קידושי כסף הנלמד מקיחה קיחה משדה עפרון (קידושין ב, א), וכן חובת סיכוך רק בדבר שאינו מקבל טומאה (סוכה יא, ב), וכן שנוהג יבום באחים רק מן האב (יבמות יז, ב). ואת לימודים אלו ניתן ללמוד מלפני מתן תורה, וכן מבואר בתוס' (ב"ק עא, ב ד"ה איסורי) "ומיהו קשה בריש פ"ב דיבמות (יז, ב) אמר דנין אחים מאחים ואין דנין אחים מאחיק, אף על גב דשנים עשר עבדיך

שנים לגירושין (יבמות סד, א) הנלמד מאברהם ושרה.

ויעויין בשאילתות (ויחי, שאילתא לה) ובהגהות שאילת שלום (שם אות נ, עמוד רכד) ובביאור העמק שאלה (שם, אות א) שניסו ליישב ענין זה. ואף אחד מתירוצים אלו אינו מיישב את כל הלימודים. וצריך לומר שהיה קים להו לחז"ל שישנם דברים שלומדים אף קודם מתן תורה, וישנם דברים שלא לומדים מקודם מתן תורה.

(מג) שהאריכו במחלוקת זו]. קבורת תפיסת המת (נזיר סה, א) הנלמד מיעקב אבינו [ובעיקר הלימוד מיעקב אבינו יש לתמוה שהרי יעקב לא נקבר במצרים אפילו שעה אחת, וא"כ כלל לא היה בו תפוסת המת. שוב ראיתי שכבר עמד על זה בפירוש העמק דבר (בראשית מז, ל), ותירץ שזה גופא היתה כוונת יעקב שאל תשאירני במצרים אפילו שעה אחת בכדי שלא תצטרך לקחת מתפוסת המת]. חיוב העלאת חוץ בראש המזבח (זבחים קח, ב). שהיית י'

”נחשבה”-הגאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט”א

בס”ד נחשבה וישלח תשפ”א

ענין דורון תפלה ומלחמה. הנה בפשטות מפרשים שיעקב אבינו נקט בכל האמצעים העומדים לרשותו, ולכן הכין עצמו גם לדורון גם לתפלה וגם למלחמה. ואמנם כן שהיה עליו להכין דורון לעשו כדי לרצותו, וכן להכין עצמו למלחמה למקרה שיצטרך להילחם עמו, וכן לתפלה, כדי שבזכות התפלה ינצל.

אמנם יש להתבונן בדבר, דהנה מצינו ששרה אמינו כאשר היתה אצל פרעה ואבימלך, היה לה שמירה על ידי המלאך, והרי יעקב אבינו שולח מלאכים אל עשו אחיו, ומה לו לפחד מעשו, הרי המלאכים מוכנים לשומרו.

ועי' במדרש רבה וישלח שניתנו ליעקב שני מחנות של מלאכים שהיו שם ארבעת אלפים ריבוא מלאכים, ועשו פגש בהם ושאל כל מחנה למי ואמרו לו של יעקב אנו ופחד מהם עשו, ומבואר שם שאחר כך הזכיר יעקב את המלאכים להפחידו, עי' שם.

וצריך לומר שאין הדבר כאשר זה נראה לנו, והיינו שכאשר ישנה סכנה צריך לדעת איזו הנהגה הקדוש ברוך הוא דורש מאתנו באותה שעה, וישנן הלכות לכל מצב, ורק כך צריך לנהוג, וחז"ל מלמדים אותנו שיעקב אבינו אינו מסתמך על שום דבר, כי אם עושה את אשר עליו לעשות.

וענין דורון תפלה ומלחמה שאמרו, הכוונה שהדורון והמלחמה אינם גורמים ליעקב אבינו לחסוך אפילו במשהו מהתפלה, והוא עומד בתפלה כאילו אין דורון ואין מלחמה, ולכן גם המלאכים אינם פוטרם אותו מלעשות כל מצדקי לשרוד במאבק נגד עשו.

והנה כאשר אדם מכין עצמו לדורון זה מפריע לו בהכנה למלחמה, וכן להיפך, וקל וחומר שקשה לעמוד בתפלה כאשר עסוקים בדורון מצד אחד ומלחמה מצד שני. אולם אצל יעקב הכל הוא ענין אחד של עבודת השם, בלא שום תערובת של משהו אישי. וזהו דורון תפלה ומלחמה.

והנה יעקב אבינו בעודו עוסק בפכים קטנים, הוא נקלע למאבק עם שרו של עשו, ואך על פי כן זוכה ויוצא מנצח במאבק. וכל זאת מטעם אחד, שהכל אצלו חלק מהמלחמה החזקה, שהוא אינו מרפה ומתרפא ממנה לרגע.

וזה דרכם של כל גדולי ישראל, שגם כאשר עסוקים בדברים גדולים או קטנים, הכל נעשה אצלם מתוך התבוננות עמוקה אחריות וישוב הדעת. ואין שום חילוק בין חזרה על פכים קטנים או מאבק שמגיע עד לרקייע...

***

במדרש רבה בראשית פרשה ע"ז פסקה א', ר' ברכיה בשם ר' סימון אמר אין כקל, ומי כקל ישורון, ישראל סבא, מה הקב"ה כתוב בו (ישעיה ב) ונשגב ה' לבדו אף יעקב ויותר יעקב לבד.

דברי המדרש טעונין ביאור ופירוש. ויש לומר בס"ד, דונשגב ד' לבדו, היינו שאז לעתיד לבא יהיה כבוד ד' בגילוי מוחלט בלא שום מקום שליטה של שום כח בעולם, כדבתיב בהמשך, והאלילים כליל יחלופון. וזהו גם כן הענין דיותר יעקב לבדו, שהנהגתו היתה אך ורק על פי ד', ושום כח אחר לא היתה לו השפעה על יעקב אבינו, ונמצא שיעקב אבינו בהנהגתו היה כבר במצב של ונשגב ד' לבדו ביום ההוא. והבן מאד.

וזהו ענין השם ישורון, שניתן לאבינו ישראל סבא, כי היה ישר, ע"ד האלקים עשה את האדם ישר.

וזהו שאנו אומרים בכל בוקר, שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו קראת את שמו ישראל וישורון. והוא על פי מה שאמרו בירושלמי תענית כמה ששיתף הקדוש ברוך הוא שמו בישראל, משל למלך שהיה לו אוצר והיה לו מפתם והיה מתירא שלא יאבד, קשר לו שלשלת. והנה בלא שמו של הקב"ה מה נשאר משם ישראל, ישר, וזהו ישראל וישורון.

והנה זה בא לעורר אותנו אל השלימות שהיא על שיהיה האדם לבדו בלא השפעה חזונית. ויהי רצון שנזכה לזה.

"מתוך ההפיכה"

פרק מ"ו "התמודדות מול האנטי"

תקציר: יהודלה אקער בחור ירושלמי מקולקל שלבוש עדיין עם כל התלבושת מחונן בכוח שכנוע לא רגיל, הוא פוגש את הבחורים מהישיבות הירושלמיות שעדיין נטועים בעולם הישיבות, אבל יש להם חולשה לכל מיני פינוקים ואת זה הוא מנצל. הוא משפיע עליהם בשנות העוני והמחסור כל מיני ממתקים וסיגריות, בזה הוא קונה את לבות הבחורים לתנועת המחתרות. הקבוצה מרשתת בכל הישיבות בראשם ניצב נחצ'ה ברמן, פוקר ורשע שבשל תסכולים אישיים מקדש מלחמה נגד כל עולם הישיבות ותלמודי התורה שמחנכים ללימוד התורה, בעזרת קבוצה שלימה של מקולקלים הוא מושך אחריו עשרות בחורים טובים למחתרות.

כשהישיבה מגלה את האסון שאירע עם מוישלה ברמן היא נכנסת לעומק העניין, היא מקימה צוות חקירה מרבני הישיבה כדי לברר את העניין, הם לא מצליחים לדובב אותו וכן את הבחורים שנגררים אחריו, ההורים מוכנסים לעניין, הם מחליטים לקחת את מוישלה לישיבה בני ברקית, אבל הם איחרו את המועד, את אהבת התורה לא הצליחו להקנות לו, כך אבד עילוי עצום, הוא נעשה היסטוריון.

נחצה ברמן בא מבית טוב, אבל הייתה לו אנרגיות יתר שלא ידע לנתב אותן לאפיקים נכונים, כך הסתבך עם המלמדים שהלכו עמו ביד תקיפה מאד, התוצאה הייתה שנעשה מרדן ובהמשך הפך להיות פורק עול ולהכעיס, כיון שהיו לו טענות כבידות על החינוך שנהג עמו באכזריות החליט לנקום בכל מערכת החינוך ובעזרת עוד כמה פורקי עול שעדיין לא שינו את מראם החרדי חדרו לישיבות בכל מיני דרכים מתוחכמות ובכך השחיתו את הבחורים התמימים שהלכו להתאמן בנשק חם, הם פגשו מדריכים שהיו מופקרים לחלוטין ובעקביות הכניסו מחשבות כפירה בתוך מוחות הבחורים עד שהחמיצו לחלוטין.

כנגדם קם רב לייבל ווערקער שהיה חרד לדבר ה', הוא הקים את ארגון "שומרי החומות" ללחום בתופעה הקשה וכך התנהלו מלחמות קשות וכמעט עקובות דם בין שתי המחנות, עד למלחמת השחרור כאשר בני הישוב הישן היו צריכים להיאבק על חייהם מפני הפגזים, גם הצנע הכבד הקשה על החיים לפיכך המלחמה הפנימית כמעט פסקה. אך רב לייבל נשבע להמשיך את המאבק ברגע שהאופוריה מהקמת המדינה תפוג.

להתמודד עם ליצנים:

מולי פלד (לשעבר שמוליק הרעול) ההתקדם במעלות הפיקוד הצבאי במהירות מסחררת בשל כישוריו הצבאיים המיוחדים, הוא קיבל העלאות בדרגה בזה אחר זה, שלא בערך לאחרים, תוך חודשיים עלה לדרגת טוראי ראשון תקופה קצרה לאחר מיכן התנוססה דרגת רב טוראי על בגדו הצבאי, משם לאחר קורס קצר קפץ לדרגת סמל ומשם לדרגת סמל ראשון, כעבור כמה חודשים עבר קורס קצינים וקפץ לדרגת סגן משנה, משם הייתה הדרך קצרה לקבלת תואר סגן, שנה וחצי לאחר מיכן מונה לדרגת סרן וקיבל פיקוד מחלקה בגדוד.

בשל כישוריו האסטרטגיים שיצאו מגדר הרגיל, צורף לסגל מפקדים נבחרים שישבו באג"מ על המפות ותכננו מבצעים, למחות שצה"ל כבר לא היה צבא מחתרתי, היו לו הרבה אתגרים, מול צבאות מצרים סוריה וירדן שהיו בשלושת הגבולות, צפון דרום מזרח והטריזו מד פעם את ישראל.

הוא היה טרוד עד מעל ראשו עם תכנונים ולא נתן את דעתו על "זוטות" כגון דקדוק במצוות, הוא ירד מאד ברגישות שלו למצוות מאז שנטע את ביתו הראשון במחנה המופקרים, כבר בימי האצ"ל עליזים היו כמה מהחברים שהיה לו עמם קשר עמוק שדאגו לקרר את הרתיעה שלו מאיסורים, עתה שהיה בצה"ל גדלו הניסיונות כמעט יום ביומו, היה זה בעיקר באמצע הישיבה בתכנון האסטרטגיה לצבא, כשהגיע ממש קרוב לשקיעה היה מבקש מהחברים להפסיק למספר דקות את הפעילות כי כעת יש לו תפילת מנחה.

פרקי הצחוק המתגלגלים שהגיעו מהקצינים שישבו על המפות הביא שבפעם הבאה לא הודיע כלום אלא קם ממקומו והתפלל בצד במהירות, אבל אחרי כן קיבל מטח ביקורת רזוי בהרבה הערות סדיסטיות בעלות גוון אנטי, על ששיבש את כל הפעילות בהיעדרותו הפתאומית, הם דרשו ממנו להתפלל בשעות אחרות שלא תפגענה בפעילות הצבאית, הם לא פגעו באל"מ אחמד גזבלי קצין דרוזי בכיר שהיה אדוק בדתו שהיה פורש מפעם לפעם בשל פולחן דתו, אבל שמוליק היה מושא לביזיונות.

לבו של שמוליק נצבט בתוכו כשראה את השנאה של החיילים לדת שלהם, מה מביא יהודים כל כך לשנוא את דתם, דבר שלא מוצאים אצל הערבים, הוא לא הצליח להבין אך אותם יהודים הרחוקים מכבדים את דת המוסלמים ונזהרים ללכת על קצה הבהונות ולא להעיר להם אפילו הערה קלה, אבל את דתם עצמם לא למדו לכבד.

בתחילה ניסה להסתדר, הוא חיפש "זמני חלוף" כדי שיוכל להתפלל מנחה בלי לחץ, אך לאחר מספר פעמים כשראה את הקושי באלתור, שב למצב הרגיל להתפלל קודם השקיעה, אלא שמפעם לפעם נשמטה התפילה, בשל סיבה זו או אחרת.

בפעם הראשונה כשלא התפלל בגלל הלחץ החברתי, חש צביטה נוראה בלבו על חולשתו, הוא ייסר את עצמו מאד על ביטול התפילה והבטיח לעצמו שיותר הדבר לא ישנה, באותו לילה נעמד להתפלל בכוונה מעורב פעמיים כהשלמה (הוא אחז את עצמו אנוס לכל דבר לפיך עשה השלמה). כשעלה על המיטה פחד לעצום את עיניו, כדי שלא לראות את הוריו באים אליו בחלום ומייסרים אותו על הגלישה במדרון, הוא הבטיח להם בשבועות וחרמות ששוב יקפיד על אורח החיים החדש.

אלא שהבטחות לחוד ומעשים לחוד, בניסיונות הבאים שוב כשל, לא היה לו את העוז לקום באמצע התכנון וללכת, אחרי שהיו חבריו עושים ממנו חוכא ואטלולא ומציגים אותו כצבוע שמנצל את הדת כדי לחגוג עליהם, כשראה שאינו מסוגל להתמודד מול גלי הלעג הפסיק להתפלל מנחה.

בפעם הראשונה כשזה קרה, נקרע לבו לגזרים, השמש רמזה לו מהחלון: שמוליק עוד מעט השקיעה, אתה עלול להפסיד תפילה יקרה, זכור אין לזה תשלומים, זה נחשב "מעוות לא יוכל לתקון" לא תוכל לתקן זאת כל ימי חיך רח"ל'.

צמרמורות עברו בכל חלקי גופו כחולה קדחת, בפעם הראשונה השאלה הייתה להתפלל או לא, האם בסוף ידמה למפקדו אורי הר מלך (קניגסברג) שאמר לו שמעולם לא התפלל אפילו לא ביום כיפור, בית הוריו היה דוד שלישי לחסרי דת, אם לא יעשה מעצור לגלישה אי אפשר לדעת עד היכן יתדרדר התהום עמוקה עד לאין שיעור, רבים הם אלו שהתחילו בעבירה קטנה וסיימו כמשומדים רח"ל, הוא חש אך דמדומי השקיעה רומזים לו לקום ולהתפלל, לכל הפחות לחטוף תפילה מהירה בשעת השקיעה.

הוא חשב לקום, כביכול הוא צריך לעשות משהו חשוב, אך בעת שקם מהשולחן ראה את סגן יואב אחד הליצים הגדולים ביותר מסתכל עליו בלעג מושחז, הוא לחש לו: אל תשכח במנחה לומר, יעלה ויבוא ביום הפורים הבא עלינו לטובה, החץ ננעץ בלבו היטב, הוא נזכר שסגן יואב עצמו היה בוגר ישיבת מאה שעורים שפקר לחלוטין והשתמש בשפע ידיעותיו רק לרעה, מלשונו המושחזת פחד יותר מכל, הוא נותר לשבת במקומו, כדי שלא לחוש את דמדומי השקיעה עצם את עיניו בחזקה, הוא נתן את ההוראות בעל פה, סגן יואב גיחך בקול, הדוס שלנו משחק אותה יפה.

החמה העלובה שקעה לה כדרכה מחוסר ברירה, שמוליק לא עשה את מה שהתבקש לכל הפחות עתה, לקום ולהתפלל ברגע האחרון (בדיעבד אפשר להתפלל גם לאחר השקיעה מעט) צביטות הלב שהיו לו בעקבות ביטול תפילת מנחה לא היו באותה עוצמה כבפעם הראשונה, הוא כבר שנה באיוולתו.

בלילה בחדרו התפלל שוב "השלמה" אך הפעם חש בזוף שבדבר, האם באמת הוא היה "אנוס" אולי הוא לא בגדר אנוס אלא קרוב להיות פושע? לאחד כזה אין את הזכות להתפלל השלמה.

לאחר תקופה של מספר חודשים נעלמה תפילת המנחה מסדר יומו, בימי תכנון קשים לא קיימת מנחת מנחה, הוא הותיר אותה רק לימים בהם אין לחץ, בפרט בימי שישי שבת, בהם הקפיד להתפלל את כל התפילות.

אם בתחילה הקפיד לבודד לפני כל מאכל ולאחריו, אמנם לא בכוונה עצומה, אבל הוא היה עוצר לרגע קט ואומר את הברכה בחיפזון, רק שפתיו נעות וקולו אינו נשמע, שחלילה לא יעירו לו הליצים שבמקום על כך, אך לא עבר זמן וחבריו הליצים תפסו שהוא מנסה להתגנב מאחורי גבם ולמלמל את הברכה, הם החליטו לעשות גם על כך ליצנות מרושעת, כל אימת שרחושו שפתיו החליפו בדיחות גסות על כך.

"מה קורה לשפתיים שלך הן עושות התעמלות? ...למי אתה שולח קודים צבאיים? ...תהיה גבר ותאמר בקול את מה שאתה מבליע בשקט, אנו רוצים לדעת בדיוק מה אתה מסתיר מאתנו".

הבדיחות הארסיות נמשכו על חשבוננו בלי הפסק, כל פעם סוג אחר של בדיחה קשה שמכאיבה מאד, עד שפסק מלבדך והיה מהרהר בלב, הוא סמך על היתר דחוק של "הרהור כדיבור" הוא צירף לזה עוד סניף, אולי המקום אינו נקי למדי.

אך עם זאת נשמר מכל שלא להגיע חלילה לחילול שבת וחג, לפיכך התנה עם הפיקוד שמעליו, לא להטיל עליו שום תיכונן מבצעים בימים אלו, את הימים הללו הקדיש בעיקר לשינה להשלים חסכים רבים, בשל הלחצים הכבדים של התפקיד.

לא היה זה מאבק קל, אבל הפעם עמד בכל תוקף על זכויותיו.

למרות הרדיפה הבלתי פוסקת מצד הליצנים, על כל בדל של מצוה שעשה, חש שיש לו מסגרת ששומרת עליו מהקנאים והוא מלא בתעסוקה מבוקר עד ערב וזה מה שנתן לו את החשק להמשיך, אך היו לו געגועים רבים לעולמו הישן אותו זנה, פעמים רבים חשב לעצמו: האם עשיתי טוב כשעזבתי את כל המורשת היפה, בשביל חופן כבוד ומנעמים (שבעצם לא הגיעו) מה בעצם יש לי כיום? גורנישט מיט גורנישט (אפס וכלום)

שמוליק לא יכול היה להתעלם מהתחושה הנוראה שישנה סלידה רצינית ממנו, הוא מצטייר לחברה בצבא כ"עוף מוזר" ביותר, כפי שיואב המושחת טען לו לא אחת: מצד אחד אתה שומר מכל משמר על החזות החיצונית החרדית שלך, אבל מאידך אתה לא שונה מאתנו בהרבה בשמירת המצוות, מה העניין לשמור על בידול חיצוני? אין זה, משום שאתה מתנשא עלינו, אתה בטוח שאתה טוב מאתנו בהרבה, לכן אתה מחפש שמירת מרחק".

אבל לא רק עצם מוזרותו הרחיקה ממנו חברים, היה עוד גורם עלום שדאג בכל כוחו להרחיק ממנו בדל של יד, הוא השתדל להחביא את מעשיו שלא יתפסו אותו כמתאנה על לא דבר, אבל לשמוליק הייתה עין חדה מאד, הוא בחן בעיון מי עומד מאחורי מסע הלעג, קשה היה לחשוף אותו כי עשה את מעשיו בעורמה מיוחדת כשבגאונות מסתיר את הקשר שלו למעשה, לאחר מאמצים רבים סבר שהצליח לעלות על עקבותיו, אבל היה חכם שלא עשה מזה עניין, אלא חיכה לרגע המתאים.

למרות שלא עשה דבר, בתוך לבו היה שבור ורצון, הוא לא הצליח להבין את המניעים שמביאים את החייל האלמוני לרדוף אותו אישית, למה הוא עושה כל מאמץ להרחיק ממנו חברים.

"מה עשיתי לו רע? לא הייתה לי איתו איזו שייכות בעבר, למה הוא כל כך מתאנה לי? שאל את עצמו כמעט כל יום, אני חייב לסגור את הנושא הזה עמו".

אבל הלה היה כמו כספית, מעולם לא היה במגע עין, את מעשיו עשה בהסתור.

***

אייר תשל"ב – הפתק המסתורי שהפך את הקערה.

באחד הלילות אחרי לימוד מעמיק עם רב מיילאך פישמן בעומק הסוגיות של מסכת מנחות, יצא רב משה יוסף לביתו, שקוע כל כולו בסוגיא האחרונה שעסקה במנחת מרחשת והעסיקה אותו מספר ימים, חש לפתע כי יד עלומה בוחשת בכיסו בזרזות עצומה, משהו הוכנס או הוצא מהחאלאט (מעיל ירושלמי) שלו, בקושי חש בדבר, רק הרגיש כי איזו יד זריזה ניסתה לכייס אותו, הוא סב אל אחוריו בזרזות שלא לפי גילו, הוא הספיק לראות איזו דמות מתחמקת אל רחוב עמוס במהירות עצומה.

רב משה יוסף הבין שהמרדף אבוד, בשעת לילה מאוחרת יכול הוא לטעות בזיהוי ולגרום לעצמו בושות גדולות, הוא מיהר לתחוב את ידו אל כיסי המעיל לבדוק אם חסר לו משהו, להפתעתו מצא פתק מקופל לארבע, הוא שמח מאד שלא כייסו אותו, הייתה לו בחליפה מעטפה כבדה של מרשרשים, פדיון של השבועיים האחרונים, אבל מאידך הבין אותו העניין שמישהו מצא עניין לתחוב לו איזו פתקה. הוא מיהר אל ביתו שהיה לא הרחק מהמקום כדי לתהות על טיב הפתק.

לאחר ששבה אליו רוחו הנסערה מכל האירוע המשונה, לקח את הפתק שהיה כתוב בכתב יד מרושל אך קריא למדי.

נעמט האן מיין מעלדונג זייער ערנסט!

דיין געוויינער "חתן" געפינט זיך יעצט אין זייער א'שווערע לאגע, אויב ס'יא געפינט זיך ביי דיר אנא'ידשע הארץ וואס שפירט ד'יא ויכטיגקייט צו העלפין אמענטש וואס געווייזן דיין תלמיד און נאנטער, ליגט אויפ דיר ד'יא ענטווארטליכקייט איהם צו ראטעווען, אלזא קומט ארום מארגן נאך מיטאג אין ד'יא גאס "אלנבי" נומער 60 אין ד'יא שטאט "תל אביב" פיהר אזייער אומגעפער. דארטין וועט דיר טרעפן א'מענטש אנגעטאן איראפעאיש מיט א'שטרוויינעם הוט, ער וועט האלסין דעם צייטונג "ג'רוסאלעם פאסט" דארפסט גאר נישט רעדן מיט איהם, נאר איהם נאך געהן, ער וועט דיר צופירען צום דיין געוויינעם, אך וועל ערליידיגן אז דו וועסט קענען רעדן צו איהם, שטעל איהם אופ פון ד'יא שערכליקע טאט וואס ער טראכט אויספירען (אזעלבסט מארד) רעד איהם אופ פון דעם, ער זאל דאס נישט באגעהן, ס'יא ממש ד'יא לעצטע מאמענט וואס מ'קעהן טוהן עפעס. טראכט אויפדעם אז ד'יא שאנדע וועט זיין אומגעאוינער גרויס טאמער דאס וועט פאסירן.

ביטע, נעמט האן דעם באווארונג מיט דיא פולסטע ויכטיגקייט!!! (קיינער טראכט נישט דיר בא'ארבעטן)

תרגום: קח את ההודעה הזאת ברצינות רבה:

החתן שלך לשעבר נמצא במצב קשה מאד, אם פועם בלבך לב יהודי שחש את חשיבות הדבר, להציל את מי שהיה תלמידך והמקורב שלך, עלך מונחת האחריות להציל אותו מהתוכנית שלו. בוא מחר אחה"צ בשעה 4 אחה"צ לרחוב אלנבי 60 תל אביב, שם תפגוש באדם הלבוש אירופית ולראשו יחבוש כובע קש, הוא יחזיק בידו את העיתון "גרסלם פוסט" (עיתון באנגלית שמתפרסם בארץ) איך לך לדבר איתו כלום רק ללכת בעקבותיו, הוא יוליך אותך אל חתנך לשעבר, תפתח איתו שיחה ותאמר לו שידוע לך מצבו החמור ותנסה למנוע ממנו את המעשה החמור שהוא עומד לעשות (התאבדות) תעשה הכל למנוע אותו מק, כעת ממש הרגע האחרון לעשות בעניין, הבושה שתהיה לכם בעקבות זאת תהיה גדולה מאד עד שלא ניתנת להשגה.

בבקשה תקבל את האזהרה במלוא החשיבות (אין כאן ניסיון הונאה)

רב משה יוסף היה בהלם מהמכתב, משום מה האמין למכתב, זו השנה השמינית שחתנו לשעבר מרחף אי שם בעולם, שמונה שנים רעות מאד לאדם שבחר לחיות במסתרים בלי קרבה לאדם אנושי שיכול לעזור לו בעת צרה, מי יודע כמה צרות עבר בתקופה זו, יתכן באמת שהוא שוקל חלילה וחס התאבדות כמוצא אחרון מהצרות שמקיפות אותו, הוא עדיין אדם צעיר חסר אחריות, מי יודע אם הוא לא עלול לעשות מעשה חמור, חייבים לנסות להצילו.

השאלה האם הוא האדם המתאים? הרבה הרים גבהו לפני הפירוד, בעיני חיים שלום מצטייר הוא כאדם חסר חוט שדרה שלא עשה מאומה לחזוף את השידוך, הוא מאשים אותו ברוב הצרות שלו, אם לא היה מתחבט ומתלבט כל כך הרבה שנים לא הייתה השוויגער (ציפור) מנסה לקלקל, האשמה מוטלת עליו בשווה. האם יסכים לשמוע אותו בשעה שלבו מר כל כך בקרבו, סביר להניח שידחה אותו בשתי ידיים.

לעומת זאת אם ישלח את בנו היקר אפרים זלמן ששמר איתו קשר עד לרגע האחרון יש סיכוי שיוכל לעשות משהו, אולי יצליח להציל למנוע אותו לעשות מעשה איום זה.

באותו ערב דימה רב משה יוסף שכל הספיקות שבעולם מנקרים אצלו בבת אחת, עד שראשו קדח מרוב בלבול, הוא ניסה לעשות סדר בעניין, צורת הכנסת ההודעה עוררה בו חשדות רבות, שיש מי שמנסה לשטות בו ולזרות מלח על פצעיו המדממים, הוא נזכר בצורת העברת המסרים לאפרים זלמן בעבר, כפי שהתברר, עמד מאחוריהם אדם מושחת ושפל שכונתו הייתה לסחוט, גם עתה צורת העברת המסר נעשתה בצורה מאד מסתורית שמעוררת חשדות רבות בכנות הכוונות, השאלה על מה ולמה הוא מנסה שוב לפעול, אחרי כל כך הרבה שנים שנעלם, מה המניעים שלו ולמה הפעם פנה אליו ולא אל בנו?

מצד שני, האם ניתן למחות לחלוטין את החשש יהיה הרחוק ביותר, אם חלילה הוא נכון ולא התייחסו לזה במלוא הרצינות הרי זה דומה למי שנמנע להציל בספק נפשיות, הרי מותר לחלל שבת אפילו על ספק ספיקא, אין דבר שעומד בפני פיקוח נפש אפילו הרחוק ביותר, שמא נמצא חיים שלום בצומת דרכים מסוכנת ביותר, מי יודע אלו ניסיונות ומשברים עבר כשאין נפש קרובה שתומכת בו, ומי יודע האם אין ידיו מגואלות בדמו, לאחר כל ההרחקות בשנים הקשות, יש לו יד גדולה במשברים שנגרמו לו.

אם היה הדבר תלוי רק בו היה נעתר לאתגר בשמחה רבה, מה לא עשה בעבר כדי למצוא את עקבותיו האבודים, הוא בזז כספים רבים כדי לאתר אותו, כאן הוא צריך להוציא רק את הוצאות הדרך להגיע לתל אביב וללכת אחר איש מסתורי, אולי שיטו בו, אבל מה כבר יכול להיות כאן? מקסימום שיטו בו.

אבל יש בזה נדון לא קל, להוציא את בנו המתמיד העצום ר' אפרים זלמן מהלימוד ולשלוח אותו לעיר חילונית ביותר, מקום שכמעט רוב אנשי ירושלים מדירים את רגליהם ממנו (רק מועטים נסעו לגחולי ישראל שדרו שם כדי להסתופף בצילם) זו היא החלטה לא פשוטה, אין לו את הכתפיים להכריע בשאלה מאד עקרונית, על זה יש את המו"צ שב"ה זכה להסתופף בצילו למעלה מעשור שנים ומעולם לא התחרט על כך. כתפיים רחבות לו, הוא יספר לו את הסיפור כולו מריש עד כלה וככל אשר יורנו יעשה.

למחרת בצהרים סר למשכנו של המו"צ רבי וועלוועל מינצברג (לאחר מלחמת השחרור כיהן כרבה של קטמון עד לפטירתו ב"ז באד"ב תשל"ב) באותו יום היו שאלות רבות ונאלץ להתעכב זמן רב, דבר זה גרם שלא הכין את השיעור הקבוע שלו עם רב מיילאך, בערב תהיה לו התמוחדות כבידה עמו, קשה ללמוד איתו סוגיא אם אתה לא מוכן עם כל הראשונים והאחרונים שנוגעים בסוגיא, אבל ספק אם יש לו בכלל ראש ללמוד איתו בעיון..

כשהגיע אל המו"צ פרץ לפתע בבכי רב, כל הצער שלו על חיים שלום נעור לפתע, שנים שהבחור מתגלגל בעולם מבולבל בשל יחסו אליו, האם יש לו כפרה על כל מה שגרם לו? לאחר שחזר אל עצמו, סיפר על כל מה שקרה מאז שהשידוך ניתק, הוא השתדל לקצר כדי שלא ליטול מזמנו היקר של רבו הקדוש.

המו"צ היה שרוי בצער רב על כל טלטולי הנפש של חיים שלום האומלל, מי יודע באיזה "כף הקלע" הוא מצוי, זמן רב חשב על העניין, לאחר התבוננות עצומה אמר לו: ניכרים דברי אמת, חיים שלום נמצא כעת בצרה איומה, לבי אומר שהצרה יותר קשה ממה שאתה מדמה, אני לא יודע למה התכוון האלמוני בדיוק, יתכן שהסכנה של חיים שלום הרבה יותר גרועה בלי לפרט.

לפיכך נראה לי כי לשלוח את אפרים זלמן זה ממש הדבר המתבקש, אין כן לחשוש שמא חלילה וחס, כידוע שלוחי מצווה אינם ניזוקים ואצלו לא שכיח ההיזק כי הוא שקוע בעומק העיון, הוא יוכל לשמש חבל ההצלה להוציא את חיים שלום מהתהום הפעורה אליה נקלע, אין ספק שכל רגע שאתה משתנה הוא קריטי ומסוכן, עם כל זאת נראה לי שתיסע איתו לראות מה קורה, אבל אל תיפגש עם האיש אלא תעמוד מרחוק, תשמור על מרחק מדוד ותראה לאן הלה מוביל את בך אם חלילה תתעורר סכנה אתה במקום, אני מקוה שמשם תתחיל הישועה.

רב משה יוסף לא הבין בדיוק את עומק כוונתו, אבל דבר אחד ידע כי מעולם לא טעה רבו בעצות שנתן לו. הוא יצא מעודד מאד מהשיחה שלו עם רבו, הוא אחז כי המו"צ מחונן ברוח הקודש, לא אחת הרגיש כי הוא יודע לקרוא את מחשבותיו ותמיד ההשגחה העליונה מלווה אותו וכל דבריו הם על פי דעת תורה, לפיכך לאחר שקיבל ממנו ברכת הדך חש כי עול כבד ירד ממנו, אך בשטח הפרקטי סבר שכדאי להתיעץ עם החברותא רב מיילאך הוא בעל שכל ישר מאד ופיקח עצום, אולי יתן לו איזו עצה טובה שתוביל אותו למטרה בלי לעשות טעויות חמורות.

כששטח את הנושא לפני רב מיילאך לקח את הנושא כמו סוגיא, לאחר הרבה מחשבה הציע לו כי יסתיר את זהותו, עדיף שיתחפש לסוחר אירופאי כדי שלא ינסו לזהות אותו, הוא ייעץ לו להסתיר את זקנו ופאותיו בצורה הולמת שלא ימשכו תשומת לב מיותרת, כדי שהתחפושת תהיה מקצועית הציע לו ללכת אל קלמן נוסבאך אמון תחפושות מדופלם, הלה שומר תורה ומצוות ולפרנסתו עשה הרבה תחפושות לשחקנים חילונים ששיחקו על הבמה, הוא היה אמון להסתיר זקנים ופאות בלי לפגוע בהם, כך יוכל לעקוב אחרי אותו אירופאי בלי שיחוש בו.

בשעה מאוחרת בלילה הגיע אל בית בנו ר' אפרים זלמן, הוא ידע שגם בשעה מאוחרת ימצא אותו ער לחלוטין, אפרים זלמן היה מופתע מאד מהביקור הלא שגרתי, רב משה יוסף שטח בפניו את כל הסיפור, הוא גם הסביר לו את חשיבות העניין שהוא זה שילך להיפגש עם חיים שלום, בתקוה שיצליח למנוע מלנקוט צעדים נואשים. הוא הציע לומר לו כי צארטיל שומרת לו אמונים עד היום ואם יחזור יוכל להישא לה בזמן הקרוב, ההורים ישמחו מאד אם יחדש את הקשר הישן.

ר' אפרים זלמן היה אחוז תדהמה עצומה, לראשונה שמע מאביו שניתן לחדש את הקשר ולאמו אין השגות, הוא לא התנה זאת בשום דבר, למרות שאין ספק שאם חלילה וחס זנח חיים שלום את דרך התורה לא יהיה שייך לדבר על כך.

הדרך לתל אביב ארכה שעות רבות, הם נסעו במכונית ישנה שאמורה הייתה לשמש כמונית שירות, אך מסתבר שהתאימה יותר להיות עגלה שרתומה לסוס זקן מופלג, שכן מהירותה לא הייתה רבה יותר, ונוחיותה יותר גרועה מה"דראזשקעס" (העגלות המיתולוגיות בפולין וגליציה לפני 100 שנה) העצמות חרקו בהתאם לעיקולים ולפיתולים השונים, הם יצאו בשעה 10:30 כדי להספיק להיות בזמן, המונית נסעה באיטיות מרגיזה ולב שניהם קפא בקרבם, האם יספיקו להגיע למקום חפצם בזמן?

בשעה 3:30 אחו"צ הגיעה המונית למקום חפצה בתחילת רחוב אלנבי, הם חיפשו בית כנסת להתפלל מנחה, הם מצאו בית כנסת קטן, לא היה שם מניין ועל כן נאלצו להתפלל ביחידות, לאחר התפילה יצאו בנפרד כי לא היו מעוניינים שאיש יחבר ביניהם, ר' אפרים זלמן התקדם בזריזות ולא שם לבו לכל המראות, כל הדרך שינן את הדפים של יומא אותה למד בתקופה האחרונה, היו לו הרבה קושיות בהבנת דברי תוס' ישנים, רק מפעם לפעם הציץ לוודא שלא חלף על פני הכתובת שניתנה לו.

רב משה יוסף התקדם לאיטו, הוא שמר על מרחק סביר, בינתיים הציץ לחנויות ראוהו של כמה חנויות, מנסה לראות אם ימצא משהו שיוכל לרכוש עבור חנותו, חנותו הייתה כשל סוחר רהיטים אמיד, לבוש היה בצורה אלגנטית למדי, מדי פעם נכנס לכמה חנויות לבדוק מחירים, בינתיים השקיף דרך החלונות לחוץ, לראות האם אותו פלוני כבר נמצא בשטח.

עד לשעה 4 וחצי לא נראה אדם שיזכיר את האלמוני שהיה אמור להדריך את ר' אפרים זלמן, נראה היה שמישהו חמד לו לצון, ר' אפרים זלמן ואביו שצפה מרחוק היו נבוכים, האם שיטו בהם, מישהו חמד ליצנות מרב משה יוסף, אבל על מה ולמה?

ר' אפרים זלמן לא ידע מה לעשות, אביו לא היה ליזו כדי לשאול אותו, הוא הסתכל לצדדים לראות אם יוכל לראות את אביו, נדמה היה לו שהוא רואה אותו עומד בחזית אחת החנויות, אביו עשה איזה סימון שקשה היה לעמוד עליו מלבד בנו.

ר' אפרים זלמן תרגם זאת כ...המשך להמתין, בלאו הכי כבר עשינו מאמץ רב יתכן שקרתה תקלה, אם נראה שעוד איזו חצי שעה לא מתרחש כלום נעזוב את המקום.

